

Otteita Anni Lummekosken ja Tiitu Kontuniemen opinnäytetyöstä Yhdessä Muodostamme Jumalan Kuvan (2020).

Löytyy kokonaisuudessaan täältä:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345174/Kontuniemi_Tiitu.pdf?sequence=2&isAllowed=y

SATEENKAARI-IHMISET

Sateenkaaritunnusta käytetään nykyään symboloimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia, sosiaalista yhdenvertaisuutta sekä jokaisen ihmisen ainutlaatuisuutta. (Opetushallitus. Valtakulttuurit ja vähemmistöt.) Käytämme tässä tekstissä sanaa sateenkaari-ihminen tarkoittamaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa ihmistä. Sateenkaariyhteisöissä käytetään nykyään jo verrattain vakiintuneesti ilmausta sateenkaareva, jolla tarkoitetaan henkilöä tai henkilöitä, jotka identifioituvat sateenkaari-ihmisiksi.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistön määrittely

Sukupuolen määrittelemiseen liittyy haasteita. Sukupuolen käsitteen tavanomainen määritelmä ja käyttö on perustunut ihmisten fyysisiin ominaisuuksiin. Toisaalta ajatellaan, että sukupuolen käsite ei tule onnistuneesti määritellyksi perinteisellä kahtiajaolla miehiin ja naisiin, vaan puhutaan esimerkiksi trans-, inter- tai muunsukupuolisista. Sukupuolen käsite on siis tällä hetkellä muutoksessa. (Ranta 2019, 47–48.)

Sukupuoli on käsite, joka sisältää ihmisen biologiaan, anatomiaan sekä identiteettiin liittyviä asioita. Sukupuoli on myös sosiaaliseen rooliin liittyvä käsite. Englannin kielessä sana sex kuvaa sukupuolen biologista ilmaisua ja sanalla gender kuvataan ihmisen tuntemusta omasta sukupuolestaan eli sosiaalista sukupuolta, jota ihminen ilmaisee esimerkiksi pukeutumisella tai muulla käytöksellä. Sukupuoli-identiteetti jaotellaan suomalaisessa yhteiskunnassa naisen ja miehen sukupuolikategorioiden mukaan. Muunsukupuolisuus saattaa kuitenkin nousta myös viralliseksi mahdollisuudeksi näiden rinnalle. (Nousiainen 2020, 21–22.)

Sukupuoli on ilmiö, joka näyttäytyy monenlaisena ja kokemus omasta sukupuolesta on monilta osin yksilöllinen. Sukupuolia on enemmän kuin perinteisesti on ajateltu. Ihminen voi olla mies ja nainen yhtä aikaa, jotain näiden kahden väliltä tai jotain muuta. Myös sukupuolettomuus on mahdollinen. Sukupuolienemmistöksi määritellään syntymässä määriteltä sukupuoltaan ilmaisevat ja sellaiseksi itsensä kokevat. Tästä ryhmästä käytetään myös nimeä cis-ihmiset. (Seta. Sukupuolen moninaisuus.)

Sukupuolivähemmistöön kuuluvat transihmiset, intersukupuoliset sekä sukupuolettomat ihmiset. Transihminen ei määritä itseään kuuluvaksi vain siihen sukupuoleen, joka on määritelty hänelle syntymässä. Transihmisyyden on yläkäsite, jonka alle kuuluu sekä miestä että naista itsessään ilmentävät transvestiitit sekä itsensä syntymässä määritellyssä sukupuolella vieraaksi kokevat transsukupuoliset ja muunsukupuoliset. Transihmisyyteen voi kuulua voimakkuudeltaan vaihteleva ristiriita määritellyn ja koetun sukupuolen välillä ja tällöin puhutaan sukupuoliristiriidasta. Intersukupuolisuus on käsite, jolla kuvataan erilaisia luonnollisia kehonpiirteitä, jotka eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miessukupuolelle kuuluvia. Intersukupuolinen henkilö voi sukupuoli-identiteetiltään kehittyä moneen suuntaan. Juridisesti Suomessa on kuitenkin vain kaksi sukupuolta. (Kärnä, Uusi-Mäkelä & Mattila 2018; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Transsukupuolisuus.)

Seksuaalisuuden tutkimus on moniäänistä. Voidaan ajatella seksuaalisuuden selityksen löytyvän biologiasta, jolloin sen ilmeneminen ei ole riippuvainen kulttuurista. Näkemystä kutsutaan

essentiaaliseksi. Toinen näkemys seksuaalisuudesta korostaa seksuaalisuuden sosiaalista luonnetta, joka on riippuvainen ympäröivästä kulttuurista, sen normeista ja tavoista luokitella ihmisen nautintoelämää. Tätä kutsutaan konstruktivistiseksi näköalaksi seksuaalisuuteen. Kirkossa etenkin piispojen kannanotoissa esillä on ollut essentiaalinen, biologinen käsitys seksuaalisuudesta. Sosiaalisen ympäristön vaikutuksen huomioiva konstruktiiivinen selitys seksuaalisuudesta on viime vuosina tullut aikaisempaa yleisemmäksi myös kirkollisessa keskustelussa. Seksuaalisuuden monimuotoisuuden ymmärtäminen erilaisten seksuaalisten identiteettien avulla voi olla ”kulttuurin tarjoama linssi”, jonka avulla voi hahmottaa ihmisen kykyä kokea nautintoa ruumiinsa kautta. (Ratinen 2015, 14–15.)

Seksuaalinen suuntautuminen kertoo siitä, kehen ja mihin sukupuoleen ihminen tuntee seksuaalista vetovoimaa ja ihastuu. Määrittelyssä käytetään muuttujina omaa sekä tunteiden kohteen sukupuolta. Sukupuolten moninaisuus huomioiden seksuaalisuuden määrittely voidaan kokea riittämättömäksi kuvaamaan seksuaalisuuden kirjoa. (Seta. Seksuaalinen suuntautuminen.)

Häpeä ja mielenterveys

Teemu Ratinen on tutkinut seksuaalisuuden ja uskonnollisuuden häpeäkytköstä. Hän määrittelee häpeän yksilön tunteeksi, joka kohdistuu hänen olemukseensa. Häpeään liittyy voimakas arvottomuuden tunne, jonka juuri on paljastumisessa. Arvottomuuden kokemus liittyy itsen tuntemiseen vääränlaiseksi ja johtaa kielteiseen käsitykseen itsestä. (Ratinen 2015, 26.)

Häpeä voidaan kuvata ihmisen kokonaisvaltaisena kelpaamattomuuden kokemuksena. Hengellinen häpeä koetaan epävakautena, rauhattomuutena ja eristykseen joutumisena toisista ihmisistä, Jumalasta ja uskonnollisesta yhteisöstä. Kelpaamattomuuden kokemus voi liittyä siihen, että yksilö ei koe riittävänsä tai olevansa oikeanlainen uskonnollisessa yhteisössä tai suhteessa Jumalaan. Etenkin seksuaalisuuteen ja seksuaalielämän normeihin liittyvä häpeä liittyy keskeisesti vaikeuksiin, jotka koskevat ihmisen elämäntyylin ja elämäntapojen sekä uskonnollisuuden yhteensovittamista. Hengellinen yhteisö voi myös tuottaa ihmiselle tai ihmisryhmälle häpeää sulkemalla pois yhteydestään ja toiminnastaan. Yhteisö voi käyttää häpeää myös kasvatus- ja rangaistuskeinona julkisen häpeän avulla esimerkiksi rajoittamalla osallistumismahdollisuuksia tai median keinoin. (Kettunen 2011, 27, 70–72)

Häpeä voidaan määritellä vastavuoroisuuden torjumisen aiheuttamaksi kokemukseksi omasta kelpaamattomuudesta. Torjuminen saa aikaan ihmisen vetäytymään jatkossa tilanteista ja suhteista, joissa ihminen pelkää kokevansa häpeää. Erityisesti seksuaalisuuteen ja hengelliseen elämään liittyvät häpeäkokemukset koetaan kipeinä. (Kettunen 2011, 68–69.) 9 Seksuaalisuuteen liittyvää häpeää voidaan katsoa ainakin kahdesta suunnasta. Toisaalta häpeä tai häveliäisyys voi olla yksityisyyteen ja intiimiyteen liittyvää. Tällöin häpeän kokeminen liittyy ihmisen tarpeeseen suojella itseään ja rajata yksityisyyttään. Toisaalta häpeä voi olla ihmisen elämää varjostava kipeä tunne. Häpeää voi aiheuttaa myös toisten ihmisten hienotunteisuuden puute tai se, että joutuu kieltämään oman seksuaalisuutensa. (Kettunen 2011, 251.)

Usein leimaavaan suhtautumiseen liittyy moraalinen tuomio, sillä asiaan perehtymättömät saattavat pitää seksuaalista suuntautuneisuutta ja sukupuolta moraalisena valintana. Tämä on kuitenkin virheellinen näkemys, sillä nykyisen tiedon mukaisesti ne ovat amoraalisia, moraalisen kysymyksenasettelun ulkopuolisia asioita. Ne ovat osa yksilön olemusta eikä niihin liity moraalista valintaa. Transsukupuolinen ihminen on kokenut ehkä koko elämänsä eläneensä vääränlaisessa ruumiissa. Korjausleikkauksella tai hormonihoitolla hänen ruumiinpiirteensä palautuvat vastaamaan hänen identiteettiään. Kirkon ja kristittyjen hyväksyntä ja tuki kuuluvat hänelle samoin kuin oikeudet ja ihmisarvo kenelle tahansa Jumalan luomalle. Jos ihminen kokee olemuksensa vuoksi häpeää, hän saattaa etsiä sovittua tullaakseen

hyväksytyksi. Tällaisia sovitussyrityksiä voivat olla suoritukset, uhrautuminen, sukupuolen kätkeminen ja kieltäminen sekä jopa oman olemuksen kieltäminen. Yritykset eivät onnistu vaan lisäävät häpeän kierrettä. (Kettunen 2011, 250.)

Hengellinen yhteisö voi lisätä häpeää ja vähentää sitä. Hengellisen työn tekijä saattaa olla itse kyvytön tai taidoton kohtaamaan asiakkaan häpeää ja tulkitsee sen syyllisyydeksi. Ratkaisuna hengellisen työn tekijä voi julistaa synninpäästön tai lopettaa kanssakäymisen. Yksi vaihtoehto on käsitellä työntekijän omia riittämättömyyden tunteita sekä hengellisen elämän kipukohtia jo mahdollisimman varhaisessa ammatillisuuden kehityksen vaiheessa. Tämän jälkeen kohtaaminen ja vuorovaikutus seurakuntalaisten kanssa voi olla heitä tukevaa ja vähentää häpeän kokemusta. (Kettunen 2011, 404–405.)

Suvaitseminen ei ole riittävä asenne seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan, koska se on asenteena torjumisen ja hyväksymisen välimuoto. Vastahakoisen suvaitsemisen sijaan oikea asenne olisi ihmisen täysi hyväksyminen ja tasa-arvoinen kohtelu sukupuolisesta suuntautumisesta riippumatta. (Sihvola 2011, 256.)

Häpeällä ja syyllisyydellä on yhteyksiä mielenterveydellisiin ongelmiin (Bybee, Sullivan, Zielonka & Moes 2009, 144). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt kärsivät mielenterveydellisistä ongelmista, päihteiden väärinkäytöstä ja itsemurhayrityksistä enemmän kuin heteroseksuaaleiksi tai cis-sukupuoleksi itsensä määrittelevät (Bryan & Mayock 2017, 66). Kolmasosalla havaittiin jokin mielenterveyden häiriö yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa ja kolmasosalla nuorista on ollut itsemurha-ajatuksia. Syytä tälle ilmiölle selitetään psykososiaalisilla ja yhteiskunnallisilla tekijöillä. Kerääntyneet kuormittavat tekijät lapsuuden ja nuoruuden aikana liittyvät terveydellisiin haittoihin.

Identiteettikehitykseen on voinut vaikuttaa kasvuympäristön negatiiviset asenteet ja kulttuuriset säännöt sekä läheisten torjuva reaktio. Nuorta voi hämmentää negatiivinen puhetapa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä tai se, että ympäristö kuvaa sateenkaari-ihmisiä ylikorostuneen stereotyyppisesti. (Sumia, Savioja, Lindberg, Holttinen & Kaltiala-Heino 2015, 1919–1922.) Ympäröivän yhteiskunnan sukupuoli- ja hetero-oletukset tai -normit voivat aiheuttaa kuormitustilan, jota kutsutaan vähemmistöstressiksi (Karvinen & Venesmäki 2019, 20). Tällainen vähemmistöstressi aiheuttaa terveyshaittoja ja vaarantaa henkilön hyvinvointia (Cepeda ym. 2020, 2).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret voivat kärsiä teini-iässä myös siitä, että heitä kiusataan ja syrjitään seksuaali- tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi kouluissa. Centers for Disease Control and Prevention (CDC) tekemässä tutkimuksessa 28 % sateenkaarinuorista ilmoitti tullessaan kiusatuksi vuoden sisällä ja 60 % ilmoitti välttelevänsä koulunkäyntiä tai kärsivänsä masennuksesta. (Perron, Kartz, & Himelfarb 2017, 117.)

Kehittyvät oikeudet ja hälvenevä syrjintä

Laki ja moraali ovat eri asioita, laki on kiinteää, yksiselitteistä ja epäpersoonallista, kun taas moraaliin ei liitetä mitään näistä ominaisuuksista. Lain rikkomisesta seuraa vahinkoa, moraalin loukkaamisesta ei. Jos laki liittyy joltakin osin moraaliin, niin se liittyy oikeudenmukaisuuden osalta. Muodollisella oikeudenmukaisuudella eli tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että kaikkia ihmisiä tulisi kohdella samalla tavalla. (Norri 2005, 107–108.) Sateenkaari-ihmisten oikeuksien toteutumista ovat estäneet negatiiviset asenteet sekä syrjivä lainsäädäntö. Kehitystä on määrittänyt polarisaatio. Joissakin maissa sateenkaari-ihmisten oikeuksia on parannettu nopeasti, kun taas joissakin maissa vähemmistöryhmään kohdistuu entistä enemmän vihakampanjoita ja oikeustilanne on heikentynyt. (Ihmisoikeudet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet.)

Suomessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistön oikeuksiin koskeva laki on kehittynyt ja muuttunut muutaman viimeisen vuosikymmenen aikana merkittävästi. Muutos on ollut positiivista, mutta edelleen on olemassa tekijöitä, joiden toivotaan muuttuvan, uudistuvan tai poistuvan. Ihmisoikeuksia puolustamalla estetään eri ryhmien eriarvoista kohtelua. Oikeudenmukaisuus voi toteutua, jos se kirjataan lainsäädäntöön (Vikström 2018, 79). Eduskunta säätää lait ja sillä on velvollisuus ottaa käsittelyyn lainsäädäntöaloite, jos aloite on saanut vähintään 50 000 kansalaiselta kannatusta (Eduskunta. Näin eduskunta toimii. Eduskunnan tehtävät. Lakien säätäminen eduskunnassa). Lakia on kuitenkin vaikea muuttaa, jos kulttuuri ei tue muutosta. On tärkeää, että asioista puhutaan kunnioittavasti eri kulttuurien, maiden, ideologioiden ja uskontojen välillä. Oikeudellista ajattelua voidaan soveltaa lakiin kytkemällä se kyseisen kulttuurin arvoihin. Muutos kulttuurissa voi tuntua hitaalta, mutta se on välttämätöntä, jotta oikeuksien laiminlyönnistä kärsivät saisivat kokea oikeudenmukaisuutta tulevaisuudessa. Jotta muutos olisi pysyvää ja syvälle juurrutettua, on sen tapahduttava lakitekstien lisäksi yhteiskunnan asenteissa ja arvoissa. (Vikström 2018, 79–80.)

Sateenkaari-ihmisten elämää koskevista oikeuksista ja lainsäädännöllisistä muutoksista käydään jatkuvaa kiivasta keskustelua, joka usein liittyy uskonnolliseen argumentaatioon. Tätä on selitetty joidenkin puolueiden pyrkimyksellä yhdistää uskonto ja politiikka toisiinsa. Keskustelua on selitetty myös sillä, että Suomen ev.lut. kirkossa on edelleen pappeja ja aktiivisia luottamushenkilöitä, jotka tulkitsevat Raamattua kirjaimellisesti. Fundamentalistisesti asioihin suhtautuvat kristityt käyvät äänekkästä julkista väittelyä sosiaalisessa mediassa siitä, mikä on oikeanlainen raamatuntulkinta. (Juvonen 2015, 124.)

Homoseksuaaliset teot oli säädetty rangaistavaksi rikoslaisissa (L 39/1889) vuoteen 1971 asti ja sairausluokituksesta se poistui vuonna 1981 (HE 200/2000). Vuonna 1995 säädettiin laki, ettei henkilöä saa syrjiä hänen seksuaalisen suuntautumisensa perusteella (L 1325/2014). Rikoslaisissa momentissa 3 § ja 11 § mainitaan, ettei henkilöä saa syrjiä sukupuolisen suuntautumisensa vuoksi työpaikalla (L 39/1889).

Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (L 1325/2014). Oikeusministeriön määritelmän mukaan yhdenvertaisuus tarkoittaa kaikkien ihmisten samanarvoisuutta lain edessä esimerkiksi sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta. Suomen perustuslaissa oikeudenmukaisuuden periaate tarkoittaa sekä ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä, että syrjinnän kieltämistä. (Oikeusministeriö. Demokratia- ja julkisoikeusosasto/ Itsehallinto ja yhdenvertaisuus.)

Tasa-arvolain (30.12.2014/1329) tarkoitus on estää muun muassa sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan laissa henkilön kokemusta omasta identiteetistään. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan tässä yhteydessä sukupuolen esiintuomista pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Lain sovellusalaan kuuluu myös syrjintä, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset ominaisuudet eivät ole selkeästi miehen tai naisen. (L 609/1986.)

Vuonna 2003 asettui voimaan laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (L 1194/2019) ja samalla kastroimislaki kumottiin (Seta. Ihmisoikeudet. Sateenkaarihistoria Suomessa.). Lain mukaan henkilöllä on oikeus vahvistaa vastakkainen sukupuoli kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty (L 1194/2019). Prosessi tähän vahvistamispisteeseen on kuitenkin edelleen pitkä ja monivaiheinen. Se vaatii muun muassa vuosia kestävästä lääketieteellisestä prosessista, jossa lääkäri lopulta määrittelee sukupuolen. Säännöksiin toivotaan, että juridinen muutos tapahtuisi henkilön itsensä tekemällä ilmoituksella. Toiveena on myös, ettei sukupuolen vahvistaminen vaatisi todistusta lisääntymiskyvyttömyydestä ja alle 18-vuotias voisi vahvistaa sukupuolensa huoltajan suostumuksella. (Translaki 2019.) Pakkosterilisaatio

loukkaa ihmisoikeuksia ja epäoikeudenmukainen laki syventää sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää. (Kangasniemi 2019, 18.)

Samaa sukupuolta olevat saivat rekisteröidä parisuhteensa vuodesta 2002 lähtien (Seta. Ihmisoikeudet. Sateenkaarihistoria Suomessa). Vuoden 2017 alussa tuli voimaan laki samaa sukupuolta olevien vihkimisestä, jonka jälkeen parisuhteita ei enää olla rekisteröity (Finlex. Uutiset. Samaa sukupuolta olevien pariin vihkiminen mahdollista maistraateissa maaliskuun alusta – parisuhteen rekisteröinti loppui.). Rekisteröidyt parisuhteet voi halutessa muuttaa avioliitoksi (L 234/1929).

Uusimpia lakiuudistuksia ovat äitiyslakiuudistus, jossa äitiyden voi vahvistaa hedelmöityshoidoissa annetun suostumuksen perusteella (L 253/2018) ja nimilaki, jossa etunimeen koskevat säädökset on tehty väljästi sukupuolen suhteen (Seta. Ihmisoikeudet. Sateenkaarihistoria Suomessa).

SUKUPOULEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUS KIRKOSSA

Suomessa uskonnonvapauslain mukaisia uskonnollisia yhdyskuntia ovat Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Suomen ortodoksinen kirkko sekä rekisteröidyt uskonnolliset yhteisöt. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Evankelis-luterilainen kirkko.) Tässä tekstissä keskitymme Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimintaan. Käytämme sanaa kirkko, kun puhumme evankelis-luterilaisesta kirkosta Suomessa.

Sateenkaari-ihminen kirkossa

Edesmenneen professori Juha Sihvolan mukaan kristityn suhtautumista sukupuolisiin vähemmistöihin tulisi ohjata rakkauden kaksoiskäskey ja kultaisen säännön etiikka: ”Kohtele toista juuri niin kuin haluaisit itseäsi kohdeltavan, jos olisit sukupuolista suuntautumista myöten tämän toisen asemassa”. Myötätuntoisen eläytymisen toisen tilanteeseen pitäisi kattaa kaikki elämän osa-alueet. (Sihvola 2011, 145.)

Kristillisen ihmiskuvan mukaan jokainen ihminen on Jumalan kuva. Tämä merkitsee sitä että, jokaiselle kuuluu mahdollisuus elää tilanteessa, jossa rakkaus, sitoutuminen ja uskollisuus kukoistavat. Sukupuolinen suuntautuminen on osa ihmisen sielun syväkerrostumaa ja sen muuttaminen sekä loukkaa ihmisarvoa että on tuhoisaa. Lähimmäisenrakkautta voidaan pitää perusteena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoiselle kohtelulle esimerkiksi avioliittokeskustelussa. Lisäksi valtion taholta tuleva paine tasa-arvoisesta kohtelusta saattaa johtaa papit virkamiehinä vihkimään samaa sukupuolta olevat avioliittoon, omantunnon syihin vetoamisesta huolimatta. Rakkauden käskyyn perustuva kristillinen etiikka on vaikeasti noudatettavaa etenkin äärikonservatiiveille. Heidän on vaikea ajatella erilaisten vakaumusten ja identiteettien omaavien ihmisten rauhallista ja kunnioittavaa yhteiseloä. (Sihvola 2011, 145, 147.) On ymmärrettävää, että ihminen toimii oman raamattukäsityksensä mukaisesti.

Seurakunnissa voi vallita vahvat normit, joissa ajatellaan ihmisen seksuaalisuudesta ja sukupuolesta rajoittuneesti. Henkilö, joka kuuluu tällöin itse seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, voi kokea yksinäisyyttä, kelpaamattomuutta ja jopa itseinhoa. Hän voi pyrkiä muuttamaan omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuolen kokemusta. Raamattua on voitu käyttää väkivallan välineenä, jolloin sen lukeminen voi tuntua pelottavalta. Sateenkaari-ihmisiä voidaan sulkea pois yhteisöstä hyvin monella eri tavalla. Kirkon linjaus, ettei vihkimisiä tai siunaamisia avioliittoon suoriteta seksuaalivähemmistöille, voi tuntua ulos sulkemiselta. (Usvajoki 2020, 14–15.)

Seksuaali- ja sukupuoliasiat ovat jakaneet ihmisiä monissa hengellisissä yhteisöissä. Ganzewoodin, Van Der Laanin ja Olsmanin (2011, 209–222) ovat tutkineet, kuinka henkilöt pystyvät yhdistämään heidän seksuaali- ja sukupuoli-identiteettinsä hengelliseen identiteettiin. Tutkittavanaan heillä oli 10 nuorta eri uskonnollisista ryhmistä. Nuoret kertoivat, kuinka heidän on vaikea yhdistää nämä kaksi asiaa toisiinsa, ja tämän vuoksi he valitsevat joko sateenkaarevan elämän tai elävät selibaatissa ja valitsevat uskonnon. Tutkijat huomasivat nuorten kohtaavan hyvin suuren jännitteen uskonnollisen ja seksuaalisen identiteetin välillä, eikä tilannetta voinut ratkaista muuten kuin hylkäämällä joko uskonto tai oma seksuaali- tai sukupuoli-identiteetti.

Kristityt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat saattavat kohdata leimaantumista kristillisissä yhteisöissä. Leimaantumisen muotoja voivat olla syrjintä, kritiikki ja ennakkoluuloinen käytös. Sosiaalipsykologiassa esitellään kahdenlaista eri leimaantumisen hallinnan muotoa. Ensinnäkin kognitiivista ristiriitaa vähennetään hakeutumalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöystävällisten resurssien äärelle. Voidaan integroida erilainen seksuaalinen ja uskonnollinen identiteetti muun muassa siten, että kollektiivisesti arvioidaan ja tutkitaan Raamatun tekstejä sekä tarkastellaan kirjoituksia, jotka käsittelevät homoseksuaalisuutta. On olemassa seksuaalivähemmistöille suunnattuja vertaisryhmiä, joissa opetellaan emotionaalisia strategioita, kuinka päästään häpeän, syyllisyyden ja pelon tunteista eroon. Toisinaan taas vähemmistöön kuuluva saattaa mukautua enemmistökristittyjen seksuaalisuuden normeihin. (Sumerau 2017, 4–6.)

Etnografinen tutkimus on tutkinut tällaisia koulutuksia tai ohjelmia, joissa opetetaan, kuinka seksuaalisuuntautumista voidaan mukauttaa normin mukaan. Niissä opetetaan kollektiivisilla rituaaleilla ja kertomuksilla osallistujia sivuttamaan, vähentämään ja ohjaamaan omat ajatukset pois epätoivotuista ajatuksista. (Sumerau 2017, 4.) Tämän kaltaisen intervention toimivuudelle ei ole löydetty tieteellistä näyttöä, mutta se voi aiheuttaa haittaa ja sen seurauksena henkilö voi kärsiä, jos hän kieltää oman identiteettinsä ja luonnollisen käyttäytymisensä (Sumia ym. 2015, 1923). Jotkut vähemmistöön kuuluvat saattavat valita selibaatissa elämisen, jotta voisivat elää niin sanotusti kunnollista kristityn elämää, toiset taas jättävät kirkon yhteisön, jotta eivät koe leimaantumista muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta. (Sumerau 2017, 4–6.)

Kirkko sateenkaari-ihmiselle

Kirkossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumisen haasteena tällä hetkellä on tasa-arvoisen kohtelun toteutuminen. Erityisesti kirkossa tulee kohdentaa huomiota siihen, että kirkon tilaisuudet ovat ”turvallisia, vapauttavia ja erilaisuutta kunnioittavia ympäristöjä”. Tärkeää on sekä tunnustaa kirkon rooli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjimisessä että edistää myös tämän ihmisryhmän oikeuksien toteutumista. (Vikström 2018, 81.)

Ihmisoikeuksia on avoimesti käsitelty kirkossa 1970-luvulta lähtien. Vuonna 1998 Kirkkojen maailmanneuvosto totesi, että Jumalan tahdon mukaisessa maailmassa jokaisella on täydet ihmisoikeudet. Kuitenkin konservatiivisen uskonnollisuuden nousun myötä ihmisoikeuksien vastustaminen on lisääntynyt. Etenkin näkemykset perhe-elämästä, seksuaalisuudesta ja sukupuolisuudesta sekä sateenkaarivähemmistön oikeuksista ovat olleet uskonnollista konservatismia yhdistäviä asioita. Näiden kohdalla ihmisoikeudet toteutuvat konservatiivisessa kristillisyydessä vain osittain. (Malkavaara, Airikka & Latvus 2018, 25, 31.)

Luterilaisessa kirkossa ihmisoikeuskysymyksistä perhe- ja seksuaalieettiset kysymykset ovat nousseet käsittelyyn erityisesti vuoden 2003 Luterilaisen maailmaliiton kokouksen myötä Winnipegissä. Kokous päätyi kehottamaan jäsenkirkkojaan, että ne kävisivät kunnioittavaa keskustelua avioliitosta, perheestä

ja seksuaalisuudesta sekä että ne puolustaisivat jokaisen ihmisen arvokkuutta katsomatta seksuaaliseen suuntautuneisuuteen. Etenkin kysymys homoseksuaalisuudesta oli kuitenkin niin jakava, ettei sitä pystytty ottamaan keskustelunaiheeksi seuraavassa kokouksessa vuonna 2010. (Heikka 2014, 60–61.)

Ihmisten mielikuvat Jumalasta ovat monenlaisia. Hyrck määrittelee erilaisia jumalakuvatyyppityksiä. Yksi tapa hahmottaa Jumalan olemusta voi olla ajatus Jumalasta houkuttajana erilaisiin asioihin. Houkuttaja-Jumala voi johdattaa ihmistä mielihalujen avulla sekä hyvään että pahaan. Maailma saattaa näyttäytyä kaoottisena, jos houkuttajatyypinen jumalakäsitys on vallalla. Ihmisen vastuulla on valita oikein. Hallitsijatyypinen Jumala on sääntöjä ja rajoja tarjoava. Etenkin seksuaalimoraalia koskevissa asioissa hallitsijatyypinen jumalakäsitys on lyönyt leimansa kristinuskon tapaan käsitellä seksuaalisuutta. Sukupuoli on tarkkarajainen ja seksuaalisuus jopa kiellettyä. Häpeän avulla ihmisen käyttäytymistä voidaan hallitsijatyypisen Jumalan taholta kontrolloida. Häpeää lievittää vastavuoroisen vuorovaikutuksen kokemus ja siksi vähemmistöt pyrkivät muodostamaan saman mielisten parantavia ryhmiä. (Hyrck 2011, 193–197.)

Jos Jumalan ajatellaan puolestaan olevan parantaja, Hän suhtautuu ihmiseen kuin lohduttava vanhempi lapseen. Jumala sisällyttää ihmisen olotilan omaansa, eli kantaa ihmisen hyvää tai huonoa oloa itsessään. Näin Jumala kohtaa ihmisen sellaisena kuin hän on ja ihminen saa jakamisen kokemuksen. Jos ihminen on Jumalan kuva, samat houkuttajan, hallitsijan ja parantajan piirteet löytyvät myös ihmisestä. Houkuttaja ihmisessä vaatii omaa hyvää, hallitsija taas täydellistä pidättäytymistä. Parantajan näkökulma seksuaalisuuteen on rakkaudellisuus. Seksuaalisuus on tärkeä ja arvokas asia ihmiselle ja sen kieltäminen tai halveksiminen tuottaa tuskaa. Parantaja-näkemyksellä pitää sekä hetero- että homoseksuaalisuutta samanlaisina, kunhan seksuaalisuus on rakkauden palveluksessa. (Hyrck 2011, 202–205.)

Kirkkohallituksen tuottama Turvallinen seurakunta -julkaisu kiinnittää seksuaalisen turvallisuuden osalta huomiota ihmisen mahdollisuuteen luottaa siihen, että seurakunnassa saa olla omana itsenään suojassa ja suojeltu. Ihmisyyden ja rajojen kunnioittaminen sekä sanojen että tekojen tasolla ulotetaan koskemaan kaikkia ihmisiä seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Sukupuolisensitiivisyys määrittellen herkkydeksi tunnistaa ja tunnustaa erilaisia sukupuolen merkityksiä. Ohjeeksi annetaan etenkin lasten kanssa toimittaessa pyrkimys murtaa sukupuolirooleja. Yksilöllisyyttä ja jokaisen omaa sukupuolta kunnioittavaan puhetapaan ohjeistetaan kiinnittämään huomiota. (Kirkkohallitus. Turvallinen seurakunta, 45–46.)

Kirkon alan ammattien ydinosaamiskuvauksessa ydinosaamisella tarkoitetaan tietoja, taitoja ja kykyjä, joita käytetään ammatillisissa konteksteissa. Kirkon ammattien yhteisessä ydinosaamiskuvauksessa toimintaympäristö- ja yhteisöosaamisen alueella edellytetään ”taitoa toimia niin, että erilaisten ihmisten kokemus osallisuudestaan, toimijuudestaan ja omasta osaamisestaan vahvistuu.” Verkosto-osaamista kuten myös vaikuttamistoiminnan osaamista edellytetään kaikissa kirkon ammateissa. Yhteisessä ydinosaamiskuvauksessa mainitaan, että työtä tehdään elämän monenlaisissa tilanteissa ja se perustuu kumppanuudelle ja eri toimijoiden yhteistyöhön. (Kirkkohallitus 2020. Kirkon ammattien yhteinen ydinosaaminen, 1, 4.)

Diakonian viranhaltijan ”työn keskiössä on ihmisarvon puolustaminen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen”. Jokaisen ihmisen osallisuuden puolustaminen kirkossa ja yhteiskunnassa sekä ihmisen kunnioittaminen ja kohtaaminen ilman ehtoja ovat myös diakoniatyöntekijän ydinosaamista. Vuorovaikutuksessa nostetaan esiin sensitiivisyys sekä vuorovaikutuksen vahvistaminen erityistä tarvetta vaativissa ryhmissä kuten missä tahansa elämäntilanteessa. Vallan tunnistamisen taitoa edellytetään etenkin, kun toimitaan haavoittavassa elämäntilanteessa olevien kanssa. Turvallisen tilan varmistaminen monenlaisille mukana olemisen tavoille sekä näiden esteiden tunnistaminen kuuluvat diakonian viranhaltijan ydinosaamiseen. Toisaalta

työelämä- ja kehittämisosaamisen kohdalla edellytetään työntekijältä ”taitoa varmistaa saavutettavuus, esteettömyys ja turvallinen tila kaikessa toiminnassa”. (Kirkkohallitus 2020. Diakonian viranhaltijan ydinosaaminen, 3–5.)

Nuorisotyönohjaajan ydinosaamiskuvauksessa työtä kuvataan kasvatukseksi, jonka tarkoitus on tukea ja mahdollistaa kaikenikäisten kasvua ”omana itsenään, lähimmäisenä, yhteisön jäsenenä ja osana luomakuntaa”. Monimuotoisiin perheisiin liittyvien asenteiden tunnistaminen nähdään perhelähtöisen työtteen edellytyksenä. Ennaltaehkäisevän, korjaavan ja kuntouttavan työtteen periaatteet pitää hallita, jotta osataan tunnistaa ja toimia ulkopuolisuuden, yksinäisyyden ja syrjäytymisen edessä. Yhteisöjen rakentamisen taitoa vaaditaan, jotta lapsella, nuorella ja perheellä on mahdollisuus osallisuuden kokemukseen. Monialaista verkosto-osaamista ja -yhteistyötä vaaditaan nuorisotyönohjaajalta. (Kirkkohallitus 2020. Nuorisotyönohjaajan ydinosaaminen, 3–8.)

Tuomas Hynynen on tutkinut Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa käytyä eettistä keskustelua vuosina 2005–2010. Kirkon parisuhdekeskustelua ohjaa avioliittokäsitys, jonka perustana nähdään lähimmäisenrakkautta, luovuttamaton ihmisoikeuden vaatimus sekä elinikäisen avioliiton ihanne. Lähimmäisenrakkautta periaatteen seurauksena pitäisi olla syrjimättömyyden ja toisen ihmisen kunnioittamisen vaatimukset. Kuitenkin kirkon parisuhdemietinnöissä nähdään, että ihmisen luonto ja Jumalan asetus vaativat suhtautumaan homosuhteisiin eri tavalla kuin heterosuhteisiin. Parisuhdemietinnöissä keskitytään kirkon oppiin, opetukseen ja ihmiskuvaan. Mietinnöissä ei kohdenneta huomiota niinkään ihmisten kokemuksiin. Mietintöjä tarkastellen voidaan todeta kirkon hitaasti ja pitkien selvitysprosessien myötä muuttavan kantaa esimerkiksi homoseksuaalisuuteen sen perusteella, millaista keskustelua yhteiskunnassa käydään. (Hynynen 2019, 126–128.)

Konvivialiteetti ja inklusiivisuus määrittävät seurakuntaa

Inklusiivisuus tarkoittaa kaikkien mukaan ottamista ja on ulossulkemisen tai erityisyyden vastakohta. Inklusiivisuudessa tarkoitus on, että kaikkia kutsutaan toimintaan ja kaikilla on yhtäläinen oikeus osallistua yhteisön toimintaan ja että luodaan osallisuuden mahdollisuuksia. Toimintatavat ja lainsäädäntö kohtelevat kaikkia yhdenvertaisesti. (Hietamäki 2013, 2.)

Esimerkiksi vammaistyö on ollut kirkossa eriytyneenä. Erilaisille ryhmille on järjestetty erityisyyden mukaan sopivaksi katsottua toimintaa sekä rajattuun tarpeeseen erikoistuneita työntekijöitä, kuten vammaistyön pappeja ja diakoniatyöntekijöitä. Kirkon toiminnasta näkyy inklusiivisuuden laatu. Mukaan otetaan monenlaiset erityisryhmät, mutta toimintaa järjestetään kohdennetusti ja erillään muusta seurakunnan toiminnasta. Tästä voi päätellä, mitä kirkossa ajatellaan seurakunnasta ja seurakuntalaisuudesta. (Kuusi 2016, 7.) Erityisyyden syytä voi olla monia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuulumisen on erityisyyttä ja erilaisuutta verrattuna valtaväestöön, kuten myös etniseen vähemmistöön kuulumisen.

”Erilaisuus ei ole syntiä, mutta ihmisarvon kyseenalaistaminen on. Vammat eivät ole syntiä, mutta epätasa-arvoinen kohtelu on. Kun ihminen asettaa lähimmäiselleen omat kriteerinsä, hän kieltäytyy hyväksymästä Jumalan luomistyötä.” Kirkon saavutettavuusohjelmassa ajatellaan, että moninaisuus on Jumalan luomistyötä. Kaikki ovat Jumalan silmissä samanarvoisia. Luomiskertomuksen mukaan ihmisen on hyvä olla yhteydessä toisiin. Saavutettavuusohjelma korostaa ihmisen olevan kokonainen vain suhteessa toisiin ihmisiin. Myös Jumalan kuva on kokonainen vasta kun erilaiset luodut muodostavat sen. (Saavu. Kirkon saavutettavuusohjelma, 8.)

Sosiaalityön asiakkuussuhteita voidaan ajatella liittämisen- ja kontrollisuhteina, kumppanuussuhteina, huolenpitosuhteina sekä vuorovaikutuksessa rakentuvina suhteina. Liittämisuhteessa ammattilaisen tehtävä on liittää toimenpiteiden kohteena oleva asiakas valtakulttuuriin sekä kontrolloida asiakasta, jos liittämisen on hankaluuksia. Kumppanuussuhteessa asiakas sekä ammattilainen toimivat rinnakkain ja muotoilevat toiminnan tavoitteet yhdessä. Huolenpitosuhteessa asiakkaan tilanne on sellainen, että hän tarvitsee ammattilaisen apua saadakseen tarvitsemansa ja työntekijä huolehtii avun antamisesta tai asiakkaan ohjaamisesta muualle. Vuorovaikutuksessa rakentuva asiakassuhde sisältää kaikkien edellä mainittujen roolien piirteitä mutta kuvaavaa on asiakkaan ja ammattilaisen roolien liukuminen asiakkuuden myötä. (Juhila 2013, 13–14.) Kirkon työssä auttamiselementti on läsnä samansuuntaisesti kuin sosiaalityössä. Työntekijän ja asiakkaan roolit vaihtelevat tilanne- sekä asiakaskohtaisesti. Sateenkaariyhteyshenkilönä toimivan työntekijän ja asiakkaan rooleissa voi tarkkailla erilaisia positioita. Tehtävänkuvauksen muotoilusta voidaan tarkastella, minkälaisia rooleja työntekijä käyttää suhteessa asiakkaaseen ja mahdollistaako sateenkaariyhteyshenkilö kaikkien asiakkaiden osallisuutta seurakunnassa.

Konvivialiteetti tarkoittaa lojaalia ja solidaarista rinnakkaiseloja, joka on enemmän kuin suvaitsevaisuutta. Se on läheinen käsite yhteisöllisyydelle ja osallisuudelle. Konvivialiteetti korostaa kuitenkin näitä enemmän kulttuurisen ja etnisen moninaisuuden olemassaoloa ja tukemista. Kirkon tulisi tukea konvivialiteettia. (Malkavaara 2020.) Konvivialiteetti voidaan määritellä yhdessä elämisen taidoksi. Tämä taito sisältää paitsi vieraanvaraisuuden myös arjen jakamisen samalla tasolla. Yhteisönä eletään ottaen erilainen tai muukalainen tasa-arvoisena toimijana mukaan rakentamaan yhteisöä. Erilaisuus nähdään rikkautena ja uuden oppimisen mahdollisuutena. Tärkeää on sekä toimiminen että toimiessa syntyvä ihmisten välinen yhteys. (Porkka 2018.) Konvivialiteetti kuvaa hyvää erilaisuuden asemaa yhteisössä ja etenkin kirkossa. Jokainen saa olla ja toimia omana itsenään rakentuen sekä rakentaen. Moneutta ei nähdä uhkana tai välttämättä edes erilaisuutena vaan ihmisyyden ja elämän monenkirjavuutena.

LÄHTEET

Bryan, A. & Mayock, P. (2017). Supporting LGBT Lives? Complicating the suicide consensus in LGBT mental health research. Saatavilla

<https://journals-sagepubcom.anna.diak.fi/doi/pdf/10.1177/1363460716648099>

Bybee, J.A., Sullivan, E.L., Zielonka, E. & Moes, E. (2009). Are Gay Men in Worse Mental Health than Heterosexual Men? The Role of Age, Shame and Guilt, and Coming-Out. Saatavilla

<http://web.b.ebscohost.com.anna.diak.fi:2048/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=00cdbc8c-2be5-412c-8c56-8218b986cbc4%40pdc-v-sessmgro6>

Cepeda, A., Nowotny, K. M., Frankeberger, J., Ramirez, E., Rodriguez, V. E. & Perdue, T. (2020). Examination of multilevel domains of minority stress: Implications for drug use and mental and physical health among Latina women who have sex with women and men. Saatavilla

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7098621/>

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Osaamisvaatimukset. Sosionomi (AMK), diakoniatyö. Saatavilla

<https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijanpolku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi-amk-diakoniatyö/>

Eduskunta. Näin eduskunta toimii. Eduskunnan tehtävät. Lakien säätäminen eduskunnassa. Saatavilla 15.7.2020

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehtavat/lakiensaaminen/Sivut/default.aspx

Finlex. Uutiset. Samaa sukupuolta olevien parienviikkiminen mahdollista maistraateissa maaliskuun alusta – parisuhteen rekisteröinti loppui. Saatavilla 6.7.2020

<https://www.finlex.fi/fi/uutiset/34445>

Ganzevoort, R.R., Van der Laan, M. & Olsman, E. (2011). Growing up gay and religious. Conflict, dialogue, and religious identity strategies, *Mental Health, Religion & Culture*, 14:3, 209-222. Saatavilla 20.1.2020

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13674670903452132>

HE 200/2000. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2000/20000200>

Heikka, M. (2014). Vapaina ja tasavertaisina. Ihmisoikeudet uskontojen näkökulmasta. Helsinki: Kirjapaja.

Hietamäki, M. (2013). Kääntäjän esipuhe. Teoksessa *Linjaukset sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta*. (s. 1–2). Helsinki: Kirkkohallitus. Ulkoasiainosasto. Saatavilla 20.1.2020

http://www.ekumenia.fi/data/liitteet/linjaukset_sukupuolten_valisesta_oikeudenmukaisuudesta.pdf

Hynynen, T. (2019). Uskon ja rakkauden asialla. Kirkon opetus, oppi, usko ja etiikka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettisissä kannanotoissa 2005–2010. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Hyrck, M. (2011). Inhimillinen seksuaalisuus jumalallisena ongelmana. Teoksessa L. Tuominen, O. Ståhlström, J. Nissinen & J. Hentilä (toim.), *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (s. 191–205). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Ihmisoikeudet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet. Saatavilla 15.7.2020

<https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaali-ja-sukupuolivahemmistojen-oikeudet/>

Ikonen, T. (2015). Kirkko muukalaisen asialla. Kansainvälinen diakonia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hiippakunta- ja keskushallinnossa 1993-2004. (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 41). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto)

Jane A. Bybee Æ Eric L. Sullivan Æ Erich Zielonka Æ Elizabeth Moes Juhila, K. (2013). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Juujärvi, S., Myyry, L., & Pessa, K. 2011. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kangasniemi, T. (2019). Translakiin kaivataan uudistusta. *Villi* 2, 18.

Karvinen, I. (2015). Tutkiva kehittäminen työelämäyhteistyönä – esimerkkinä terveysalan ylemmät tutkinnot. Teoksessa R. Gothoni, S. Hyväri, M. Kolkka & P. Vuokila-Oikkonen (toim.), *Osallisuutta, oppimista ja arviointia. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2015* (s. 207–222). (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. B Raportteja 60). Saatavilla

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-233-2>

Karvinen, M. & Venesmäki, E. (2019). Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Saatavilla 10.7.2020

<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/14323821/HLBTI-opas+viranomaisille/9175485d682f-5b16-674e-4fe407024ade/HLBTI-opas+viranomaisille.pdf>

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. (toim.) (2012). *Kehitysvammaisuus* (5. uud. p.). Helsinki: Sanoma Pro.

Kettunen, P. (2011). *Kätetty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä*. Helsinki: Kirjapaja.

Kirkko Espoossa. Toiminta-asiakirja sateenkaari-ihmisten yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi ja edistämiseksi. Espoon seurakunnissa ja seurakuntayhtymän virastossa. Saatavilla 21.7.2020

<https://www.espoonseurakunnat.fi/tule-mukaan/sateenkaaritoiminta>

Kirkkohallitus (2019). Turvallinen seurakunta. Helsinki: Kirkkohallitus. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 79. Kirkko ja toiminta. Saatavilla

https://issuu.com/kirkonkasvatus/docs/turvallinen_seurakunta_taitettu_www?e=11549239/69099483

Kirkkohallitus (2020). Diakonian viranhaltijan ydinosoaminen. Helsinki: Kirkkohallitus. Saatavilla 10.8.2020

https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Diakonian_viranhaltijan_ydinosoamiskuvaus_2020+pdf.pdf/2f47a08a-75ca-5e50-e3a7-44a830701b6c?t=1596644141165

Kirkkohallitus (2020). Nuorisotyönohjaajan ydinosoamiskuvaus. Helsinki: Kirkkohallitus. Saatavilla 10.8.2020

https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Nuorisotyönohjaajan_ydinosoamiskuvaus_2020_pdf.pdf/94ba3786-accb-1346-dbaa5c189ec753ba?t=1596644157216

Kivikoski, L. (2020). Lääkäri ja sateenkaaripotilas: luottamusta kohtaamiseen. Lääkärelehti 75(11), s. 668–669

Kuusi, R. (2016). Kirkko kaikille ja kaikkien kirkko. Saatavilla 13.7.2020

<https://evl.fi/documents/1327140/39227522/Vammaisuus+sosiaalisena+ilmi%C3%B6n%C3%A4+ja+teologisena+kysymyksen%C3%A4+18082016.pdf/6d514c48-e25d-0872-7931-af3cb9714047?t=1533906222000>

Kärnä, T., Uusi-Mäkelä, N. & Mattila, A. (9.11.2018.) Sukupuolen moninaisuus – lähestymistapa sukupuoleen muuttumassa? Lääkärelehti. Saatavilla

<https://www-laakarilehti-fi.anna.diak.fi/tieteessa/katsausartikkeli/sukupuolen-moninaisuus-ndash-lahestymistapa-sukupuoleen-muuttumassa/>

L 1194/2019. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta. Saatavilla

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20191194>

L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

L 1929/234. Avioliittolaki. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>

L 1986/609. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

L 253/2018. Äitiyslaki. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253>

L 39/1889. Rikoslaki. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Malkavaara, M. (6.6.2020). Juho Romakkaniemi tekee kirkon vaikuttamistyöstä näkyvää. Saatavilla 22.6.2020

<https://www.kotimaa24.fi/blogit/mikko-malkavaara-juho-romakkaniemi-tekee-kirkkoon-vaikuttamisesta-nakyvaa/>

Malkavaara, M., Airikka, L. & Latvus, K. (2018). Johdanto. Teoksessa K. Latvus, L. Airikka & E. Hellqvist (toim.), Näkökulmia ihmisoikeuksiin. Kirkon ihmisoikeusfoorumin julkaisu (s. 12–35). Helsinki: Kirkkohallitus.

Nissinen, J. (2011). Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa L. Tuominen, O. Ståhlström, J. Nissinen & J. Hentilä (toim.), Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus (s. 11–32). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Norri, M. (2005). Omistan, olen. Helsinki: Hakapaino. Nousiainen, S. (2020). Sukupuoleen katsomatta. Kuinka kohdata moninaisuus. Jyväskylä: Atena kustannus Oy. Opetushallitus. Valtakulttuurit ja vähemmistöt. Saatavilla 20.1.2020

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/peili/hyvan-elaman-peili/2-erilaisia-elamantapoja/24-valtakulttuurit-ja-vahemmistot>

<https://www.ok-sivis.fi/jarjestoarvioinnin-ilmansuuntia/arvioinnin-tiedonkeruun-menetelmia/fokusryhma.html>

Perron, T., Kartoz, C. & Himelfarb, C. (2017). LGBTQ Part 2 Examining the Health Disparities and Psychological Struggles Experienced by LGBTQ Youth. Saatavilla

<https://journals-sagepubcom.anna.diak.fi/doi/pdf/10.1177/1942602X16689263>

Porkka, J. (2018). Hyvää yhteisöllisyyttä ja yhdessä elämisen taitoa. Conviviality-ajatukselle laaja-alaista käyttöä. Saatavilla

https://evl.fi/documents/1327140/48804330/Diakonia_4_2018_netiversio_30112018.pdf/eca6a913-6685-e5cf-ef39-e2cc1b3717f6

Ranta, S. (2019). Sukupuoli on ahdas lokero. Teoksessa A. Tsokkinen (toim.), Taantuvan tasa-arvon kirkko (s. 47–59). Helsinki: S&S.

Ratinen, T. (2015). Synnistä Jumalan lahjaksi. Muuttuva seksuaalisuus ja usko. Helsinki: Kirjapaja.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.), Tutkimushaastattelun käsikirja (s. 437). Tampere: Vastapaino.

Saavu. Kirkon saavutettavuusohjelma. Suomen ev.-lut. kirkon Kirkkohallituksen julkaisu 2012:2. Saatavilla 13.7.2020

<https://evl.fi/documents/1327140/39227522/Kirkon+saavutettavuusohjelma/6179e385-77b4-3382-3cd1-710651ae36c1>

Seta. Ihmisoikeudet. Sateenkaarihistoria Suomessa. Saatavilla 6.7.2020

<https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>

Sihvola, J. (2011). Maailmankansalaisen uskonto. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Transsukupuolisuus. Saatavilla 22.8.2020

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

Sumerau, E. J. (2017). “Some of Us Are Good, God-Fearing Folks”: Justifying Religious Participation in an LGBT Christian Church. Saatavilla 50 30.6.2020

<https://journals-sagepubcom.anna.diak.fi/doi/pdf/10.1177/0891241614559142>

Sumerau, J. E. (2012). “That’s What a Man Is Supposed to Do”: Compensatory Manhood Acts in an LGBT Christian Church. GENDER & SOCIETY, Vol. 26 No. 3, 461–487. Saatavilla 3.5.2020

<https://journalssagepub-com.anna.diak.fi/doi/pdf/10.1177/0891243212439748>

Sumia, M., Savioja, H., Lindberg, N., Holttinen, T. & Kaltiala-Heino, R. (2015). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten mielenterveys. Saatavilla

<https://www-laakarilehtifi.anna.diak.fi/pdf/2015/SLL262015-1919.pdf>

Translaki 2019. Saatavilla 6.7.2020

<https://www.translaki2019.fi/>

Usvajoki, T. (2020). Pysähdy tuntemattoman äärellä. Dino 1(3), 10–15.

Vikström, B. (2018). Seksuaalisuus, sukupuolisuus ja ihmisoikeudet. Teoksessa Latvus, K., Arikka, L. & Hellqvist, E. (toim.) Näkökulmia ihmisoikeuksiin. Kirkon ihmisoikeusfoorumien julkaisu. Helsinki: Kirkkohallitus.